

Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz-Algı Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması

Nagihan EVCI*, Faruk AYLAR**

* Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

** Yrd Doç. Dr. Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

Makale Bilgileri

Anahtar

Kelimeler:

Öğretmenlerde tükenmişlik düzeyleri Öz-algı Ölçek Geliştirme Geçerlik Güvenirlilik

ÖZET

Bu çalışmada amaç, öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerine yönelik öz algı düzeylerini belirleyecek bir ölçeğin geliştirilmesi olarak ifade edilebilir. Araştırmacılar tarafından yapılan alanyazın taraması ve öğretmen görüşmeleri sonucunda 45 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur. Uzman görüşlerinin uyarıları dâhilinde ölçek; 1'i kontrol maddesi olmak üzere toplam 53 madde olarak belirlenmiştir. Çalışma grubu olarak 2015-2016 eğitim-öğretim yılı içerisinde Türkiye geneli ortaokullarda görev yapan 400 öğretmene ölçek formu ulaştırılmıştır. Bu öğretmenlerden 354'ü gönüllü olarak çalışmaya dönüt vermiştir. Katılımcıların işaretlediği 354 ölçekten 33 tanesi çalışma içerisinde çıkarılmış ve doğru olarak doldurulduğu kabul edilen 321 ölçek formu analizlere tabi tutulmuştur. Uzman görüşleri yardımıyla ölçeğin kapsam ve görünüş geçerliği sağlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği ise Açıklayıcı Faktör Analizi kullanılarak yapılmıştır. Faktör analizinin ardından ölçeğin 4 faktörlü olduğu belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizinin ardından ölçeğe doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve ortaya çıkan model ile verilerin uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Faktörlerin toplam varyansı açıklama yüzdesinin % 50.610 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin güvenirliliği için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve değer 0.84 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktörlere göre Cronbach Alpha değerlerinin ise 0.81-0.84 arasında olduğu belirlenmiştir. Madde-toplam korelasyon değerleri 0.547- 0.846 arasında değişmektedir. Bu doğrultuda maddeler açısından madde-toplam korelasyon değerlerinin çok iyi olduğu görülmektedir. Ulaşılan bulgular ışığında öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine yönelik öz algılarını belirlemek amacıyla "Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği" geliştirilmiştir. Aynı zamanda bu ölçeğin geçerlik ve güvenirlilik açısından uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Improvement of Burnout Levels Self-Perception Scale in Teachers: Validity and Reliability Study

Article Info

Keywords:

Burnout in teachers
Burnout levels,
Self-perception
Scale
development
Validity
Reliability

ABSTRACT

The purpose of this study can be said to develop a scale to determine the self perception of the teachers towards their burnout level. After examining the literature and taking the opinions of the teachers, a draft form with 45 items was developed by the researcher. With the suggestions of the experts, the scale was determined with 53 items one of which is a control item. The scale was presented to the 400 teachers working in all over Turkey as a study group in 2015-2016 academic year. 354 teachers responded to the scale voutaterly. 33 responses out of 354 were left out and the other 321 were analysed. The content and the realibility of the scale was provided with the expert ideas. The validity of the scale was measured by Explanatory Factor Analysis (EFA). After the factor analysis, the scale was determined as 4 factors. After Explanatory Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis (CFA) was implemented to the scale and the consensus that the model's and the data's being coherent has been reached. It was seen that the percentage of the total factors variance is % 50.610. Cronbach Alpha (α) cofficiency was calculated for the reability of the scale and

it was found as 0.84. Cronbach Alpha values related to the factors of the scale are between 0.81-0.84. Matter-sum correlation values change between 0.547-0.846. In this respect, the matter-sum correlation values related to the matter is at desired level. Related to the obtained data, self perceptions of the teachers towards burnout level, to determined through the developed "Burnout Level Self-Perception Level Of Teachers Scale". At the same time, it was seen that the scale meet the criteria regarding to its validity and realibility.

GİRİŞ

Modern dünyanın insana kattığı birçok avantaj olmasına rağmen bir takım dezavantajlarda söz konusudur. Bu dezavantajlardan birisi de strestir. Bu bağlamda stres, vakitlerinin büyük bir kısmını iş yerinde geçiren insanların ağır çalışma koşullarına sahip olmaları ve özel ihtiyaçları için zaman bulamamaları nedenleri ile meydana gelen psikolojik bir durumdur (Embriaco, Papazian, Kentish-Barnes, Pochard ve Azoulay, 2007). Stres bireylerde uzun süre devam ettiğinde telafisi çok zor olan problemlere yol açmaktadır. Bu problemlerden en üst düzeyde olanı ise ölümdür (Ekici, 2009). Ortaya çıkan stres durumu bireylerin iş yerlerinde karşılaştıkları sıkıntılarla ve memnuniyetsizlikle birleştiğinde çekilmez bir hal alarak bireylerde tükenmişliğin meydana gelmesine neden olmaktadır (Solmuş, 2010). Ayrıca bireyler yaşadıkları zorluklarla baş edememeleri durumunda tükenmişlik duygusu yaşayabilmektedirler (Başer ve Çobanoğlu, 2011).

Ulusal ve uluslararası alanyazına bakıldığında tükenmişlik konulu birçok çalışmaya rastlanmaktadır (Çam, 1992; Torun, 1996; Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Rutledge ve Francis, 2004). Ancak bu çalışmalar genelde tükenmişliğin ne olduğu ve bireylerde ne tür sonuçlara sebep olduğu üzerinedir. Tükenmişlik kavramı ilk kez Freudenberger (1974) tarafından "başarısızlık", "yorgunluk" ve "enerjideki azalma" olarak tanımlanmaktadır.

Ulusal alanyazında tükenmişlik kavramı ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Çam (1992) çalışmasında tükenmişliği; değişmez gibi görünen olaylar karşısında bireylerin ümitlerini kaybederek, negatif duygular içinde kalması ve bu durumun yapılabilecek tüm çabalara rağmen değişmemesi olarak belirtmiştir. Arslan, Ünal, Aslan, Gürkan ve Alparşlan (1996) tükenmişliği bireysel ve kurumsal olarak değerlendirmiştir. Bireysel olarak tükenmişlik, evlilik hayatında ve ailede problemlere yol açarken alkol, uyuşturucu gibi zararlı madde kullanımını da beraberinde getirmektedir. Kurumsal açıdan tükenmişlik ise, çalışanların mesleğine olan ilgilerini kaybetmeleri, işe gitmek istememeleri ve işlerini bırakmaları olarak ortaya çıkmaktadır. Torun (1996)'a göre tükenme, bireylerin fazla çaba harcamalarına rağmen başarı elde edemeyecekleri düşüncesine sahip olmaları olarak belirtilmiştir. Bu durum ile birlikte yaratıcılık da engellenmiş olmaktadır. Yaratıcılık kavramı engellendiği zaman bireyin sarf etmiş olduğu emeklerin karşılıksız olacağı ve mesleğinde kendini yetersiz hissetme durumlarının ortaya çıkacağı ifade edilmektedir.

Uluslararası alanyazında ise tükenmişlik kavramı Maslach ve Jackson (1986) tarafından geliştirilerek günümüzde kullanılmakta olan tanım oluşturulmuştur. Maslach tükenmişliği, bireylerde meydana gelen "yorgunluk", "enerji eksikliği", "yıpranmışlık", "hayal kırıklığı" ve olumsuz tutumların geliştirildiği "fiziksel, zihinsel ve duygusal bir tükenme" olarak ifade ederek, 'duygusal tükenme', 'duyarsızlaşma' ve 'azalan kişisel başarı' olarak üç boyutta ele almıştır (Maslach, 1993). Maslach aynı çalışmasında birinci aşama olan duygusal tükenmişliği, bireyin duygusal olarak yıprandığı, enerjisinin azaldığı, çevresi ile iletişiminin zayıfladığı aşama olarak tanımlamaktadır. Rutledge ve Francis (2004) ikinci aşama olan duyarsızlaşmayı, kişinin karşındakine aşağılayıcı sözler kullanması, ona bir nesneymiş gibi davranması ve olumsuz davranışlar sergilemesi olarak ifade ederken, üçüncü aşama olan azalan kişisel başarıyı ise, bireyin mutlu olamaması, mesleki başarısızlık hissetmesi ve bireysel başarıda düşüş yaşamaması olarak açıklamaktadır. Bireylerin, kendilerini yetersiz hissetmeleri ile çalıştıkları meslek gruplarında başarı

elde edemeyeceklerine aynı zamanda mesleğine olan heyecan ve sevgilerini de kaybedeceklerine değinilmiştir (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001).

Aynı zamanda tükenmişliğin yavaş ilerleyen bir hastalık olduğu, hemen düzelmeyeceği (Telman ve Önen, 2006), uzun süreli bir stres durumu olarak fiziksel veya duygusal bitkinlik durumu oluşturacağı belirtilmiştir (Kahya, 2015).

Öğretmenlerde Tükenmişlik

Günümüzde birçok meslek grubu bulunmaktadır. Psikolog, hekim, hemşire, polis ve öğretmen gibi insanlarla doğrudan iletişim kurmayı gerektiren meslek gruplarında tükenmişlik sorununun daha fazla meydana geldiğini ifade edilmektedir (Sayıl, 1997). Öğretmenlik mesleği ise bu gruplar arasında çok önemli bir noktada bulunmaktadır (Gündoğdu, 2013).

Tükenmişlik, öğretmenlerin mesleklerine olan heyecanlarının azalması, işlerine gitme konusunda isteksizlik yaşamaları ve sonunda da işlerini terk etme düşüncelerinin meydana gelmesi olarak ifade edilmektedir (Anderson ve Ivanicki, 1984). Tükenmişlik sorunu yaşayan öğretmenlerin sağlıklarında bozulmalar meydana gelmekte aynı zamanda öğretmenlerin, öğrencilerine ilgisiz ve alaycı davranması durumunun öğrencileri doğrudan etkilediği ifade edilmektedir (Baysal, 1995). Tükenmişliğin, değişen eğitim politikalarının yanında öğretmenlik mesleği içerisindeki koşullara, öğrencilerle ve yönetimle olan iletişim eksikliğine tepki olarak meydana geldiği de belirtilmektedir (Tümkiye, 1996). Öğretmenlerin yaşanan bu sorunlar nedeniyle sadece öğrencilerine olumsuz tavırlar sergilemekle kalmayıp bunun yanı sıra eğitim ortamına, ailelerine ve tüm topluma da bu olumsuzlukları yansıttıkları ifade edilmektedir (Kayabaşı, 2008).

Tükenmişliğin Nedenleri

Tükenmişlik hem meslek gruplarındaki çalışan bireyleri hem de bu bireylerin çevresini olumsuz yönde etkilemektedir. Birçok araştırmaya konu olan bir o kadarda önem taşıyan tükenmişlik sorununun meydana gelmesinde birçok etmen rol oynamaktadır. Bu etmenler alanyazında şöyle belirtilmektedir:

Özdemir ve Kılıç (2003)'a göre; bireyin ihtiyacı olan sosyal desteğin sağlanmaması, bireyin çevresinde bulunan kişilerin düşük motivasyonlu olmaları, kişinin yaptığı iş ile davranış ve düşüncelerinin uyuşmaması durumları tükenmişliği artıran nedenler arasında gösterilmektedir. Bireyin medeni durumu, yaşı, çocuk sayısı, iş deneyim süresi, eğitim durumu gibi değişkenler tükenmişliği etkileyen faktörler arasında belirtilmektedir. Haberman (2005)'a göre öğretmenlik stresli bir meslektir. Stres oluşturan bir meslek olmasına rağmen öğretmenler meslekleri ile ilgili işleri yerine getirirken psikolojik açıdan sağlıklı olmak durumundadır. Öğretmenlerin sağlıklı olamamaları onların stres düzeylerini artırmaktadır. Artan stres durumu tükenmişliği tetiklemektedir.

Scott (2006) ise tükenmişliğin nedenlerini; bireylerin mesleklerinde uzun süreli ve yoğun çalışmaları, başarılarından dolayı takdir edilmemeleri, bireylerin iş yerlerinde etkili iletişim kuramamaları olarak belirtmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin öğrencileri ile doğrudan ilişki kurmaları ve onların sorunları ile ilgilenmeleri onlarda tükenmişlik için çok önemli bir neden oluşturmaktadır (Avcı ve Seferoğlu, 2011).

Tükenmişliğin Sonuçları

Bireylerde meydana gelen tükenmişlik sorunu, yayılabilen bir yapıya sahip olduğu için gereken önlemlerin alınması uygun görülmektedir. Tükenmişliği oluşturan nedenler bireyleri etkilemeye devam etmekte ve buna bağlı oluşan sonuçlarda kendini göstermektedir. Tükenmişliğin ortaya çıkan sonuçları, bireysel ve örgütsel olarak iki düzeyde ele alınmaktadır. Birinci düzey bireysel sonuçlardır. Bu düzey bireylerde görülen psikolojik ve fiziksel sorunları içermektedir. Öfke, enerji eksikliği, yeme problemleri, uykudaki düzensizlik gibi sorunlar bu düzeyi oluşturmaktadır (Muldary, 1983). Bu sorunların yanında, bireyin hatalarını ve başarısız olma durumlarını çok sık

düşünmesi, kendini değersiz ve yetersiz hissetmesi, bireyde hayalperest bir yapının ortaya çıkması, intihar ve ölümü çok sık düşünmesi gibi sorunlar da meydana gelmektedir (Çoban, 2010). İkinci aşama olan örgütsel sonuçlara bakıldığında tükenmişlik sorunu olan bir bireyin bıkkın, enerjisiz olması halinde hem çevresi hem de işinin olumsuz etkileneceği ifade edilmektedir (Aykan, 2007; Ekici, 2009).

Taranan alanyazın çalışmalarından yola çıkarak tükenmişliğin ne olduğuna ve bireylerde ne tür sonuçları ortaya çıkardığına ulaşılmaktadır. Yapılan bu çalışmaların tamamına yakınında "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" kullanılmıştır. Fakat ilgili alanyazında öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerine yönelik öz algı düzeylerini belirlemek amacıyla herhangi bir ölçek çalışmasına rastlanmamıştır. Ortaya çıkan durum bu çalışma açısından önemli bir zorlayıcı olmakta ve alanyazındaki eksikliği gidereceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerine yönelik öz algı düzeylerini, öğretmen görüşleri doğrultusunda belirlemek için bir ölçek geliştirmektir.

YÖNTEM

Bu araştırma ile öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine yönelik öz algılarını, öğretmen görüşleri doğrultusunda belirleyebilmek amacıyla bir ölçek geliştirme (ölçekleme) (Kösterelioğlu, 2013; Delican, 2016; Yaman, 2016; Yaman ve Tulumcu, 2016) çalışması hazırlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; 2015-2016 eğitim-öğretim yılı içerisinde Türkiye genelinde ortaokullarda görev yapan ve gönüllülük esası doğrultusunda çalışmaya katılan farklı branşlardan 400 öğretmen oluşturmaktadır. Bu öğretmenlerden 354'ü uygulanan ölçeğe dönüt vermiştir. Dönütlerde 27'si kontrol maddesini cevaplandığı, 6'sı ise veri kaybı nedeniyle toplam 33 ölçek çalışma dışına çıkarılmıştır. Geçerli kabul edilen 321 ölçek formu analize tabi tutulmuştur. Çalışma grubunda yer alan 321 öğretmenin yaş, cinsiyet ve mesleki kıdeme göre dağılımı şu şekilde belirtilmektedir:

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğretmenlerin Demografik Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	171	53,3
Erkek	150	46,7
Yaş	f	%
20-30	116	36,1
31-40	163	50,8
41-50	32	10
51-60	8	2,5
61 ve üzeri	2	0,6
Kıdem	f	%
1-5	126	39,2
6-10	91	28,3
11-15	56	17,5
16-20	26	8,1
21 ve üzeri	22	6,9

Tablo 1'deki verilerden hareketle; çalışma grubunun % 53,3'ünü kadın öğretmenler, % 46,7'sini ise erkek öğretmenler oluşturmaktadır. Öğretmenlerin yaş gruplarına göre dağılımı incelendiğinde; % 36,1'i 20-30, % 50,8'i 31-40, % 10'u 41-50, % 2,5'i 51-60, % 0,6'si ise 61 ve üzeri yaş aralığında yer almaktadır. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dağılımlarının ise % 39,2'si 1-5

yıl, % 28,3'ü 6-10 yıl, % 17,5'i 11-15 yıl, % 8,1'i 16-20 yıl, % 6,9'u 21 ve üzeri yıl şeklinde olduğu görülmektedir.

İlgili alanyazın tarandığında, ölçek çalışmalarındaki geçerliğin belirlenmesinde gerekli olan faktör analizinin yapılabilmesi için uygun görülen katılımcı sayısı hakkında çeşitli ölçütler ortaya çıkmaktadır. Ölçek geliştirme çalışmalarında, ölçek güvenilirliğinin artırılması ve faktör analizinin yapılabilmesi için madde sayısının 5 katı örneklem olması gerektiği belirtilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 1996). Bir başka görüşe göre ise; katılımcı sayısı 50 kişi ise "çok kötü", 100 kişi ise "kötü", 200 kişi ise "orta", 300 kişi ise "iyi", 500 kişi ise "çok iyi", 1000 kişi ise "mükemmel" olarak ifade edilmiştir (Comrey ve Lee, 1992). Bu görüşlerden yola çıkarak 53 maddelik ölçek için 321 katılımcının yer alması, örneklemin "iyi" olarak nitelendirilmesi ve çalışmadaki analizler açısından çalışma grubunun yeterli olduğu anlamına gelmektedir.

Ölçme Aracının Geliştirilmesi

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine yönelik öz algularının belirlenmesi amacıyla hazırlanan bu ölçekte 5'li likert tipi dereceleme yöntemi kullanılmıştır. Literatürde ölçek geliştirme çalışmalarında şu aşamalar takip edilmiştir (Karasar, 1999): 1.Madde Havuzunun Oluşturulması, 2.Uzman Görüşü Alma, 3.Pilot Çalışma, 4.Ölçek Uygulaması, 5.Verilerin Analizi (Geçerlik ve Güvenirlik Hesaplaması).

a) Madde Havuzunun Oluşturulması

Öğretmenlerdeki tükenmişlik nedenlerini belirleme amacı taşıyan ölçeğin geliştirilmesinin bu aşamasında ilk olarak alanyazın taraması yapılmıştır. Bu bağlamda tükenmişlik ve öğretmenlerde tükenmişlik konularına ilişkin genel çerçeve belirlenmiştir. Aynı zamanda farklı branştan olan 10 öğretmenin öğretmenleri tükenmişliğe iten faktörlerin neler olabileceği hakkındaki fikirlerine başvurulmuştur. Bu bilgilerden yola çıkarak ulaşılan kayıtlar yazılı hale getirilmiş ve tükenmişliğin nedenleriyle ilgili 45 maddelik bir deneme formu oluşturulmuştur. Bu formdaki ölçek maddelerinin anlaşılır ve net olmasına, çok uzun olmamasına dikkat edilmiştir. Aynı zamanda maddelerin birden fazla yargı ve düşünceyi içermemesi hususuna önem verilmiştir. Deneme formunda, amacı yansıtmayan ve yeterli derecede güvenilir ve geçerli bulunmayan maddeler ön uygulama aşamasında çıkarılacağı için madde sayısı olabildiğince yüksek tutulmaya çalışılmıştır.

b) Uzman Görüşü Alma

Oluşturulan 45 maddelik deneme formu araştırmacı tarafından uzman görüşüne sunulularak kapsam geçerliği açısından incelenmiştir. Kapsam geçerliğinde, ölçek bütün olarak ele alınmış ve her maddenin ne düzeyde amacına hizmet etmesi gerektiği belirtilmiştir (Tekin, 2004). Uzman görüşü alınarak ölçek maddelerinin ölçülmek istenen davranışı yansıtmaya düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır (Büyüköztürk ve diğ., 2012). Bu doğrultuda uzmanlardan, ölçeğin araştırmanın amacına uygunluğu, dil bakımından kolay anlaşılabilirliği ve madde yazımındaki titizliği açısından incelenmesi istenmektedir (DeVellis, 2014).

Deneme formunun kapsam geçerliği açısından uygunluğunun belirlenmesi esnasında; ölçek geliştirilen alandaki uzman akademisyenler, ölçme-değerlendirme uzmanları, dil ve alan öğretmenlerinin (Tavşancıl, 2006) görüşlerine başvurulmuştur. Formun incelenmesi sonucunda bazı maddeler üzerinde düzeltmeler yapılmış ve 7 madde daha eklenerek madde sayısı 52'ye çıkarılmıştır. Ortaya çıkan yeni form; dil, yazım ve noktalama hataları, kolay anlaşılabilirlik düzeyi ve okunabilirlik açısından uzman görüşü almak amacıyla Türkçe eğitimi alanında uzman 5 öğretim üyesi ve Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı farklı okullarda görev yapan 11 Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmeni tarafından incelenmiştir. İncelemeler sonucunda 6 madde kolay anlaşılabilirlik açısından hatalı bulunmuş ve öneriler doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca 1 madde iki farklı yargı içerdiği gerekçesiyle düzenlenerek 2 madde halinde forma eklenmiştir.

Ölçek geliştirme çalışmalarında ölçeğe verilen cevapların tutarlılığının belirlenebilmesi için ölçeğe 1 tane kontrol maddesi eklenmiştir. Kontrol maddesi ölçeğin güvenilirliğini ölçmek açısından önem arz etmektedir. Katılımcıların bu maddeyi işaretlemeleri ölçeği cevaplarırken içten ve dikkatli davranıp davranmadıkları hakkında araştırmacıya bilgi vermektedir. Nitekim kontrol maddesinin kullanılması katılımcıların güvenilir ve geçerli cevaplama yapmalarını sağlamaktadır. Daha sonra ölçeğe katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla demografik bilgiler bölümü eklenmiştir. Demografik bilgiler bölümünde katılımcıların cinsiyet, yaş ve mesleki kıdemlerinin belirlenmesini amaç edinen üç soru yer almaktadır. Böylelikle 53 maddeden oluşan deneme formuna son şekli verilmiştir.

Ölçekteki geçerliği sağlamak amacıyla yapılan çalışmalardan bir diğeri ise görünüş geçerliğidir. Ölçme aracının, ölçülmek istenen özelliği ölçebilme derecesinin belirlenmesine ve bu esnada ölçekteki başlık, açıklama, madde düzeni, kenar boşluklarının ele alınmasına görünüş geçerliği denir (Büyüköztürk, 2015). Aynı zamanda ölçme aracının yeterli olma derecesinin belirlenmesi olarak da ifade edilmektedir (Tan, 2009). Deneme formunun görünüş geçerliği açısından incelenmesinde Türkçe eğitimi alanında uzman 3 öğretim üyesi ve 6 Türkçe öğretmeni yer almıştır. Ölçme aracının görünüş geçerliği açısından incelenmesi sonucunda ölçekte öneriler doğrultusunda belirli değişiklikler yapılmış ve ölçeğin pilot uygulama öncesi son hali oluşturulmuştur.

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak 5'li Likert tipi derecelendirmeye sahip bir ölçek kullanılması kararlaştırıldığından 53 maddeden oluşan deneme formuna "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde derecelendirme maddeleri eklenmiştir. Bu derecelendirme en olumsuzdan en olumluya doğru 1, 2, 3, 4, 5 olarak puanlanmıştır. Ölçekten elde edilebilecek en yüksek puan 260, en düşük puan ise 52 olarak belirlenmiştir. Ölçeğe "Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği" ismi verilmiştir.

c) Pilot Çalışma

Deneme formu; maddelerin katılımcılar için benzer anlamları ifade etme durumlarının, anlaşılabilirlik düzeyi ve uygulama süresinin belirlenmesi amaç edinilerek 14 sosyal bilgiler öğretmenine doğrudan uygulanmıştır. Ölçeğin cevaplanma süresi yaklaşık olarak 10-15 dakika sürmektedir. Pilot uygulama sonucunda deneme formunda mevcut olan maddelerde hata bulunmadığı için bu uygulama başarıyla tamamlanmış ve asıl uygulamaya geçilmiştir.

d) Ölçek Uygulaması

Pilot uygulamanın başarıyla sonuçlanmasının ardından ölçek, 2015-2016 eğitim-öğretim yılı içerisinde Türkiye geneli ortaokullarda görev yapan 400 öğretmene basılı veya online olarak ulaştırılmıştır. Ölçeğin ilk sayfasına açıklama eklenerek öğretmenlere çalışmanın neden önemli olduğu belirtilirken, öğretmenlerin ölçek maddelerini dikkatle ve içtenlikle cevaplamaları da sağlanmaya çalışılmıştır.

Online ölçek formu; sosyal medya kanalı olan facebooktaki 15.000 üyeli "Türkiye Sosyal Bilgiler Zümresi" isimli Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin takip ettiği grupta 318 öğretmene ulaştırılmış ve 272 öğretmen tarafından dönüş yapılmıştır. Ayrıca, ölçek form Çorum ilinde 82 öğretmene basılı olarak ulaştırılmış ve tüm öğretmenlerden geri dönüş alınmıştır. Böylelikle ölçeğin ulaştırıldığı 400 öğretmenden toplam 354 öğretmen uygulanan ölçeğe dönüt vermiştir.

Dönüt olarak alınan ölçeklerle ilgili ön inceleme yapılmıştır. Bu incelemede kontrol maddesini cevaplamış olan 27 öğretmenin ölçeği çalışma dışına çıkarılarak değerlendirmeye tabii tutulmamıştır. Ayrıca 6 öğretmenin ölçeği ise veri kaybı nedeniyle çalışmadan çıkarılmıştır. Doğru olarak doldurulduğu kabul edilen 321 ölçek formu analizlere tabi tutulmuştur.

Verilerin Analizi

Ölçek formun uygulanması sonrasında analize tabii tutulan 321 ölçek geçerlik ve güvenilirlik yönüyle incelenmiştir. Veriler, SPSS paket programına aktarılarak analiz çalışmaları yürütülmüştür. Analiz çalışmalarında, öğretmenlerde tükenmişlik düzeylerine yönelik öz algıları belirlemeye yönelik oluşturulan ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanmıştır. Ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizine uygun olup olmama durumunun belirlenebilmesi için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testleri kullanılmıştır. Faktör analizinin yapılabilmesi için de Temel Bileşen Analizi ve Varimax Dik Döndürme Tekniği kullanılmıştır. Açıklayıcı Faktör Analizi sonrasında oluşturulan yapının doğrulanması amacıyla AMOS programı kullanılarak Doğrulamalı Faktör Analizi uygulanmıştır. Güvenirlik analizi için Cronbach Alpha testi yapılmıştır. Ölçekte iç tutarlılığın sağlanması için ise toplam korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Maddelerin ayırt edicilik güçleri için t testi yapılarak değerleri ve anlamlılık düzeylerine ilişkin bulgular belirlenmiştir.

BULGULAR

Geçerlik Düzeyine İlişkin Bulgular

Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Bulguları: Pilot uygulama esnasında kullanılan 53 maddelik deneme formundan kontrol maddesi çıkarıldıktan sonra geri kalan 52 maddeden elde edilen veriler için Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) uygulanarak, ölçeğin yapı geçerliği açıklanmıştır. Yapı geçerliği, hazırlanan ölçekte ölçülmek istenen hedefi doğru ölçme derecesinin belirlenmesi olarak ifade edilmiştir (Tavşancıl, 2006). Ölçekteki yapı geçerliğinin oluşturulması amacıyla faktör analizinin yapılması gerekmektedir. Faktör analizinin yapılabilmesi için hem elde edilen veriler uygun olmalı hem de örneklem yeterli sayıda olmalıdır. Örneklem sayısının yeterli olup olmadığına Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Bartlett Sphericity testleri uygulanarak ulaşılar (Büyüköztürk, 2015). KMO katsayısı, örneklem sayısı ve maddeler arasında bulunan korelasyonun uygunluk derecesini belirlemek için kullanılır (Tavşancıl, 2006). Barlett Sphericity testi, değişkenler arasında bulunan ilişkiyi ifade etmesi amacıyla uygulanır (Büyüköztürk, 2015). KMO katsayısının faktör analizi için değeri 0.60 ve üzeri olması gerekirken (Pallant, 2001), Barlett Sphericity testinde ise hesaplanan ki-kare değerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2015). Analizlerin sonucunda KMO değeri 0.880 (KMO>0.60) bulunmuştur. Barlett Sphericity testi sonucunda ise elde edilen ki-kare değerinin anlamlı düzeyde olduğu ortaya çıkarılmıştır (χ^2 3454,773; $p<0.001$). Kaiser Mayer Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity testinde elde edilen veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Kaiser Mayer Olkin (KMO) ve Bartlett Sphericity testi sonuçları

Kaiser Mayer Olkin (KMO)	Bartlett Testi Ki-kare	sd	p
0.880	3454.773	378	.000

$p<.001$

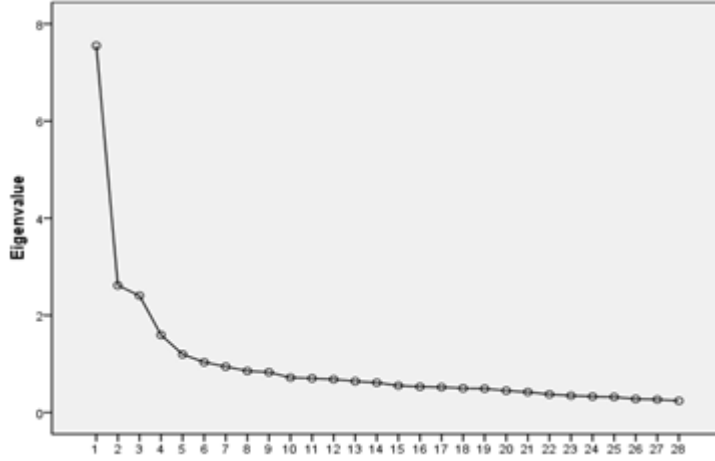
Tablo 2'de yer alan değerlere göre elde edilen verilerin faktör analizi yapılmasına uygun olduğu belirlenmiştir. Araştırmacı faktör analizi esnasında Temel Bileşen Analizi ve Varimax Dik Döndürme Tekniğini kullanmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçek maddelerinin faktör yükünün 0.30 üzerinde olması gerektiği ifade edilmiştir (Büyüköztürk, 2015; Eroğlu, 2008). Bu doğrultuda faktör yükü 0.30'un altında olan ölçek maddeleri ölçek dışına çıkarılarak değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Her bir ölçek maddesinin farklı faktörlerdeki yükleri arasında en az 0.10'luk bir fark olması gerekir. Bu farkın olmaması durumu binişik madde olarak adlandırılır (Büyüköztürk, 2015). Binişik maddeler faktör analizinden çıkarılıp tekrar işlem yapılır. Bu doğrultuda ölçekten herhangi bir faktöre bağlı olmayan ya da birden fazla faktöre aynı anda yönelen 24 madde çıkarılmıştır. Geriye kalan maddelerin yük değerlerine bakıldığında 0.307 ile 0.823 arasında değer aldığı ve faktör yük değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 3).

Analizler sonucunda değerlendirme için uygun görülen ölçek maddelerinin, altında toplandıkları faktörleri belirlemek amacıyla Varimax Dik Döndürme Tekniği uygulanmıştır. Bu tekniğin amacı, ölçek maddelerinin faktörlerle olan yüksek ilişkilerini belirleyerek yorumlanmalarını kolaylaştırmaktır. Varimax Dik Döndürme Tekniği analizlerin yorumlanmasında

kolaylık sağladığı için sosyal bilimler için uygun görülmektedir (Büyüköztürk, 2015; Turgut ve Baykul, 1992). Uygulama sonucunda 28 maddeden özdeğeri 1'den büyük olanlar 4 faktörde toplanmıştır (Şekil 1). Araştırmada özdeğeri 1 veya 1'den büyük olan faktörlerin ölçek için önemli olduğu ifade edilmektedir (Büyüköztürk, 2015).

Ölçeğin faktör sayısı, öz değere göre oluşturulan çizgi yamaç grafiğinde de görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Faktör Öz Değerlerine İlişkin Çizgi Grafiği

Şekil 1'de verilen grafik incelendiğinde +1 üzerindeki öz değer ivmesinde 4. faktörden sonra kırılarak yatay konuma gelme ve doğrusallaşmaya başlama durumu olduğu görülmektedir. Grafikte öz değerleri gösteren noktalar arasındaki kırılmaların faktörleri ifade ettiği belirtilmektedir (Büyüköztürk 2015; Yaman ve Köksal, 2014). Bu durum ölçeğin 4 faktörlü olduğunu göstermektedir. Yapılan bu işlemlerin ardından, ölçekte kalan toplam 28 maddenin faktörlere göre madde yükleri ile faktörlerin öz değerleri ve varyansı açıklama miktarlarına ilişkin bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3'teki veriler dikkate alındığında ölçeği oluşturan maddelerin ölçülmesi hedeflenen özelliklerle uyumlu olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ölçekteki faktörler ölçek maddelerinin ifadeleri göz önünde bulundurularak isimlendirilmiştir. "Yeterlik Algısı" olarak adlandırılan 1. faktör 10 maddeden, "Onaylanma Beklentisi" olarak adlandırılan 2. faktör 8 maddeden, "Ekonomik Doyum" olarak adlandırılan 3. faktör 6 maddeden, "Sınıf İçi Doyum" olarak adlandırılan 4. ve son faktör ise 4 maddeden oluşmaktadır.

Ayrıca yine Tablo 3'de öz değeri 1'den fazla olan 4 faktörün varyansının toplam varyansı açıklama yüzdesinin % 50.610 olduğu görülmektedir. Buna göre 1. faktör toplam varyansın %16.303'ünü, 2. faktör toplam varyansın % 12.896'sını, 3. faktör toplam varyansın %12.038'ini, 4. faktör toplam varyansın % 9.374'ünü açıklamaktadır. İlgili alanyazına göz atıldığında, faktör analizinde faktörlerin varyansının toplam varyansı açıklama yüzdesi 40'ın üzerinde olmasının kabul edilebilir olduğu ifade edilmektedir (Kline, 1994).

Tablo 3. Ölçeğin Faktörlere Göre Yapılan Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör Ortak Varyansı	F1	F2	F3	F4
Yeterlik Algısı	M47 Hizmet içi eğitime katılmadığım için, mesleğimdeki gelişmelere ayak uydurma noktasında başarısız olduğumu düşünürüm.	,543	,727		
	M50 Öğrencilerimin derste başarısız olmaları mesleki bilgimin yetersiz olduğunu düşündürür.	,477	,685		
	M52 Programda öğrencinin hazırbulunuşluk seviyesine göre çok soyut veya çok somut kalan kazanımlar öğrenmeyi azalttığı için mesleğimde yetersiz olduğumu düşünürüm.	,494	,678		

Tablo 3. Devam

M46	Öğretmen-aile arasındaki işbirliği yetersiz olduğu zaman kendimi suçlarım.	,483	,644
M40	Alanım ile ilgili güncel bilgi ve becerileri kazanma konusunda hizmet içi eğitim alamadığım için kendimi yetersiz hissediyorum.	,478	,627
M44	Öğrencilerimin ders işleyiş tarzım hakkındaki olumsuz eleştirileri beni mesleğimden soğutur.	,406	,612
M32	Uygun materyalleri kullanma konusunda gerekli eğitimleri alamadığım için derste etkili olamıyorum.	,424	,592
M38	Eğitim sistemindeki değişikliklere ayak uyduramadığımda kendimi derste verimsiz hissediyorum.	,491	,583
M15	Üniversite yıllarında aldığım eğitim ile öğretmenlik uygulaması arasındaki farklar yetersiz olduğumu düşünmeme sebep oluyor.	,327	,510
M31	Programda öğrenciye verilen proje ödevleriyle ilgilenirken müfredatı uygulayamamak beni kaygılandırır.	,334	,450
M9	Yaptığım çalışmalar sonucunda okul yönetimi tarafından takdir edilmediğimde heyecanım kırılır.	,593	,723
M24	Yönetimsel anlamda yeterince desteklenmediğimde kendimi değersiz hissediyorum.	,617	,773
M1	Okul yönetiminden hak ettiğim övgüyü alamadığımda kendimi haksızlığa uğramış hissederim.	,543	,684
M25	Öğretmen arkadaşlarım tarafından fikirlerim önemslenmediğinde çalıştığım ortamdan memnun olamıyorum.	,524	,672
M10	Öğretmen arkadaşlarımla yeterli iletişim kuramadığımda, kendimi yalnız hissederim.	,398	,661
M42	Meslektaşlarımdan gerekli saygıyı göremediğimde kendimi onlara uzak hissederim.	,368	,659
M41	Yönetim yetkilerimi sınırlandırdığında kendimi kısıtlanmış hissederim.	,321	,468
M49	Düşük motivasyonlu kişilerle çalışmak beni karamsarlığa iter.	,338	,431

Onaylanma Beklentisi

Tablo 3. Devam

Ekonomik Doyum	M29	Öğretmen maaşları yetersiz olduğu için, mesleğime tam olarak motive olamıyorum.	,701	,819		
	M37	Maddi yönden zorlandığımda mesleğime olan ilgim azalıyor.	,698	,776		
	M45	Elde ettiğim gelir toplumdaki saygınlığımı düşürüyor.	,487	,670		
	M5	Maaşımın ihtiyaçlarımı karşılamaması beni kaygılandırır.	,534	,662		
	M51	Ekonomik olarak farklı gelir kaynaklarını arayışım verimsizliğimi artırıyor.	,561	,664		
	M20	Maddi yönden kaygım olmasa mesleğime devam etmezdim.	,423	,566		
Sınıf İçi Doyum	M18	Sınıf içerisinde öğrencilerimin disiplinsiz davranışlar sergilemesi nedeniyle bozulan sınıf düzeni mesleğime olan ilgimi azaltır.	,739	,823		
	M35	Öğrencilerimin saygısız tavırlar sergilemesi beni mesleğimden uzaklaştırır.	,723	,777		
	M19	Velilerin yersiz eleştirileri beni mesleğimden soğutur.	,544	,686		
	M26	Disiplinsiz sınıf ortamı mesleğimde başarısız olduğumu düşünmemeye neden olur.	,603	,612		
Öz değer			7.552	2.617	2.406	1.596
Temel Bileşenler Analizi			26.970	9.346	8.592	5.702
% Varyans			16.303	12.896	12.038	9.374
Kümülatif Varyans			16.303	29.199	41.236	50.610

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

Uygulanan açıklayıcı faktör analizi ile “Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği” nin 4 faktörlü bir yapıdan oluştuğu belirlenmiştir. Sonrasında ise; faktörlerin doğrulanması amacıyla açıklayıcı faktör analizi için kullanılan verilerin toplanmış olduğu çalışma grubu üzerinde doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Herhangi bir sınırlama olmaksızın bu analizde maximum likelihood tekniği kullanılmıştır.

Analiz ile ulaşılan sonuçlara göre uyum iyiliği indeksleri; $\chi^2= 610,231$ olarak bulunmuştur. $X^2/df=1.816$ değeri 3’ün altında olduğu, S-RMR= 0.01 ve RMSEA= 0.05 bulunduğu için mükemmel uyum gösterdiği söylenebilir. CFI= 0.91, IFI= 0.91 değerlerinin kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. Ancak GFI=0.87, AGFI=0.85, NNFI= 0.82 değerleri 0.90’ın altında olmakla birlikte, yakın değerler olduğundan ve bu uyum değerlerinin yükselebilmesi için çıkarılması gereken maddelerin kapsam geçerliğini bozabileceği endişesiyle ölçeğin bu şekliyle kalması tercih edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda oluşturulan modelden yola çıkılarak, elde edilen verilerin faktörleri doğruladığı sonucuna ulaşılmıştır.

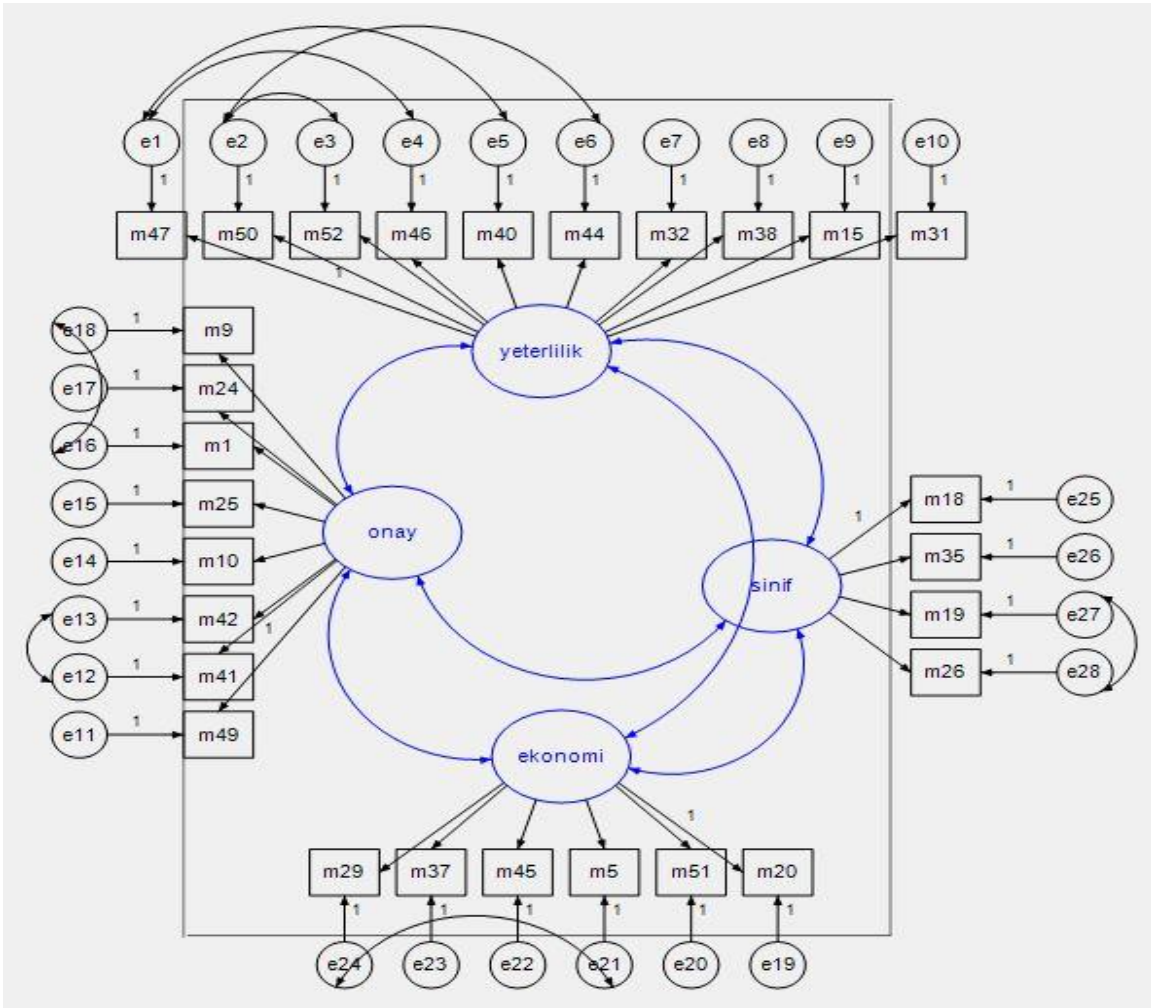
Ayrıca, ‘Yeterlik’ faktörü altında yer alan; M47: “Hizmet içi eğitime katılmadığım için, mesleğimdeki gelişmelere ayak uydurma noktasında başarısız olduğumu düşünürüm”-M46: “Öğretmen-aile arasındaki işbirliği yetersiz olduğu zaman kendimi suçlarım” maddelerindeki öğretmen suçluluk duyguları benzeştiği için bu iki madde arasında kovaryans yapılmıştır.

M47: “Hizmet içi eğitime katılmadığım için, mesleğimdeki gelişmelere ayak uydurma noktasında başarısız olduğumu düşünürüm”-M40: “Alanım ile ilgili güncel bilgi ve becerileri kazanma konusunda hizmet içi eğitim alamadığım için kendimi yetersiz hissediyorum” maddeleri

arasında anlam bakımından benzerlik olduğu için kovaryans yapılmıştır. Aynı faktör altında yer alan; M50: “Öğrencilerimin derste başarısız olmaları mesleki bilgimin yetersiz olduğunu düşündürür”-M52: “Programda öğrencinin hazırbulunuşluk seviyesine göre çok soyut veya çok somut kalan kazanımlar öğrenmeyi azalttığı için mesleğimde yetersiz olduğumu düşünürüm” maddeleri anlam bakımından benzer bulunduğu için kovaryans yapılmıştır. M50: “Öğrencilerimin derste başarısız olmaları mesleki bilgimin yetersiz olduğunu düşündürür”-M44: “Öğrencilerimin ders işleyiş tarzım hakkındaki olumsuz eleştirileri beni mesleğimden soğutur” maddelerinde öğrencilerden kaynaklı yeterlik durumu benzeştiği için maddeler arasında kovaryans yapılmıştır.

Yapılan kovaryansların ardından program tekrar çalıştırılarak maddelerin uyum sağladığı görülmüştür. Bu yüzden madde çıkarma işlemi yapılmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen faktöriyel modeli ve faktör-madde ilişkisine ait bulgular Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil.2 Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği’ nin Doğrulayıcı Faktör Analizi Grafiği

Madde Test Toplam Korelasyonu

Ölçekte iç tutarlılığın belirlenmesi amacıyla madde-toplam korelasyon katsayısının hesaplanması gerekmektedir. Madde-toplam korelasyon katsayısının, ölçekte yer alan madde puanları ve maddelerin toplam puanları arasında bulunan ilişkiyi açığa çıkararak maddelerin ayırt ediciliğini tespit edeceği ifade edilmektedir (Erkuş, 2003). Ölçeğin madde-toplam korelasyon katsayısının ayırt ediciliği belirlemesi gerekçesiyle değerleri 0.40 ve daha fazla olan maddeler ayırt edicilik özelliği bakımından çok iyi, 0.30- 0.40 arasında olan değerler iyi, 0.20- 0.30 arasındaki değerler düzeltilmesi uygun görülen maddeler, 0.20 ve daha az olan değerler ise çalışma dışına çıkarılması gereken maddeler olarak belirlenmiştir (Büyüköztürk, 2015). Hesaplanan madde-

toplam korelasyon katsayısının ardından değeri 0.20'nin altında olan madde bulunmadığı için ölçek dışına madde çıkarma işlemi yapılmamıştır. Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyon değerlerinin 0.547- 0.846 arasında bulunması bu değerlerin ayırt edicilik özelliği bakımından çok iyi olduğu şeklinde değerlendirilmektedir. Ölçek maddelerinin madde-toplam korelasyon değerleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Madde-Toplam Korelasyonu Maddelerin Değerleri

F1 (Yeterlik Algısı)		F2 (Onaylanma Beklentisi)		F3 (Ekonomik Doyum)		F4 (Sınıf İçi Doyum)	
Madde No	Madde-Test Korelasyonu	Madde No	Madde-Test Korelasyonu	Madde No	Madde-Test Korelasyonu	Madde No	Madde-Test Korelasyonu
M1	,621**	M11	,652**	M19	,609**	M25	,846**
M2	,582**	M12	,718**	M20	,648**	M26	,751**
M3	,638**	M13	,610**	M21	,812**	M27	,707**
M4	,688**	M14	,752**	M22	,823**	M28	,841**
M5	,699**	M15	,728**	M23	,717**		
M6	,547**	M16	,581**	M24	,711**		
M7	,672**	M17	,628**				
M8	,707**	M18	,575**				
M9	,649**						
M10	,691**						

N: 321; *= $p<0,05$; **= $p<0,001$

Tablo 4'de göre faktörlerdeki her bir madde, ilgili faktörün tamamı ile anlamlı ve pozitif ilişki içerisindedir ($p<0,000$).

Madde Ayırt Ediciliği

Ölçeğin ayırt ediciliğini belirlemek amacıyla % 27'lik alt ve üst gruplar arasındaki farklılaşmayı gözlemlemek gerekmektedir. Bu bağlamda 87'şer kişilik alt ve üst gruplar belirlenmiştir. Gruplarda yer alan toplam puanlar üzerinden bağımsız gruplar t-testi değerleri hesaplanmıştır. Maddelerin ayırt edicilik güçleri için gerekli t değerleri ve anlamlılık düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. %27'lik Alt-üst Grup Farkına İlişkin t Değerleri

F1 (Yeterlik Algısı)		F2 (Onaylanma Beklentisi)		F3 (Ekonomik Doyum)		F4 (Sınıf İçi Doyum)	
Madde No	t	Madde No	t	Madde No	t	Madde No	t
M1	9,824*	M11	7,916*	M19	10,141*	M25	10,538*
M2	8,705*	M12	9,705*	M20	11,245*	M26	12,729*
M3	10,673*	M13	6,218*	M21	7,853*	M27	8,057*
M4	10,503*	M14	10,254*	M22	5,842*	M28	13,239*
M5	12,319*	M15	7,533*	M23	11,425*	F4	14,522*
M6	6,103*	M16	7,719*	M24	7,778*		
M7	10,599*	M17	8,148*	F3	14,077*		
M8	16,216*	M18	8,938*			Toplam:	36,249
M9	10,172*	F2	14,151*				
M10	10,172*						
F1	21,581*						

sd: 172 ; $p<0,001$

Tablo 5'ten yola çıkılarak ölçekte bulunan 28 madde için faktörler ve toplam puana ait bağımsız örneklem t testi değerlerinin 5.842 ile 13.239 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin geneline ait t değeri ise 36.249 olarak bulunmuştur. Ölçekte yer alan 28 maddenin alt ve üst grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel yönden anlamlı bulunmuştur.

Güvenilirlik Çalışması

Bir ölçme aracının hatasız ölçme yapabilmesi ve tutarlı sonuçlar verebilmesi güvenilirlik terimi ile açıklanmaktadır (Tezbaşaran, 2008). Ölçek çalışmalarında geçerlikten çok güvenilirliğe önem verilir. Çünkü güvenilir olmayan çalışmanın uygulaması yapılamaz (Eymen, 2007). Ölçek çalışmasında yorum hatalarına sebebiyet veren maddeleri belirleyebilmek için güvenilirlik analizi

yapılmıştır. Güvenirlilik analizi Cronbach Alpha katsayısı ve madde-toplam korelasyon katsayısına bakılarak hesaplanmıştır.

Güvenilirlik katsayısının 0.70 ve üzerinde olması ölçeğin güvenirliliği için önem arz etmektedir (Büyüköztürk, 2015). Bu açıklamadan faydalanarak ölçek maddelerinin aralarındaki tutarlılığı belirleyebilmek amacıyla Cronbach Alpha değerleri hesaplanmıştır. Hesaplamalar neticesinde ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.84 olarak bulunurken ölçeğin faktörler için güvenirlilik katsayısının ise 0.81- 0.84 arasında değiştiği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Ölçeğin Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayıları

Faktörler	Cronbach Alfa	Madde Sayısı
1	0.84	10
2	0.81	8
3	0.81	6
4	0.81	4
Toplam İç Tutarlılık Değeri	0.84	28

Tablo 6'ya göre ölçeğin Cronbach Alpha değeri 1. faktör için 0.84, 2. faktör için 0.81, 3. faktör için 0.81, 4. faktör için 0.81 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamalar ışığında ulaşılan veriler ölçeğin güvenilir olduğunu belirtmektedir

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerine yönelik öz algı düzeylerini belirlemek amacıyla "Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği" nin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ölçek, 5'li Likert tipi kullanılarak 4 faktörlü, 29 maddeden oluşmuş ve ölçek üzerinde Kesinlikle Katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Kararsızım (3), Katılıyorum (4), Kesinlikle Katılıyorum (5) şeklinde dereceleme yapılmıştır. Ölçekteki geçerlik faktör analizi ve ayırt edicilik özellikleri aracılığıyla test edilmiştir.

Ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizine uygunluğunu belirlemek amacıyla yapılan Kaiser-Mayer-Olkin katsayı değeri 0.880 (KMO>.60) iken Barlett Sphericity testinde ki-kare değerinin anlamlı olduğu (χ^2 3454,773; $p<0.001$) sonucuna ulaşılmıştır. Uygulanan testlerden elde edilen verilerin faktör analizinin yapılmasına uygun olduğu belirlenmiştir.

Ölçekteki yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla yapılan Açıklayıcı Faktör Analizi sürecinde Temel Bileşen Analizi ve Varimax Dik Döndürme Tekniği uygulanmıştır. Analiz sonucunda ölçeğin 4 faktörlü olduğu kanısına varılmıştır. Bu doğrultuda "Yeterlik Algısı" olarak adlandırılan 1. faktör 10 maddeden, "Onaylanma Beklentisi" olarak adlandırılan 2. faktör 8 maddeden, "Ekonomik Doyum" olarak adlandırılan 3. faktör 6 maddeden, "Sınıf İçi Doyum" olarak adlandırılan 4.ve son faktörün ise 4 maddeden oluştuğu belirlenmiştir. Faktör varyanslarının hesaplanması sonucunda değerlerin yüksek olması faktörlerin uyumlu ve anlamlı olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak yapılan çalışmanın geçerlik bakımından yüksek olduğu kanısına varılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin 4 faktörden meydana geldiği belirlenmiş ve bu faktörlerin doğrulanması için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ortaya çıkan model ile verilerin uyum gösterdiği yani veriler aracılığı ile modelin doğrulandığı belirlenmiştir.

Ölçekte yer alan madde puanları ile maddelerin toplam puanları arasında bulunan ilişkiyi açığa çıkarmak ve maddelerin ayırt ediciliğini tespit edebilmek amacıyla madde-toplam korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Ortaya çıkan değerler 0.200-0.700 arasında değişmektedir. Ayrıca üst %27, alt %27 olarak belirlenen gruplar arasındaki farkı ortaya çıkarabilmek amacıyla t değerleri incelenmiş ve ölçek maddelerine ait madde-toplam korelasyon katsayılarının iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ölçekteki iç tutarlılığı ortaya çıkarmak amacıyla Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmış ve sonuç 0.84 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktörlere göre Cronbach Alpha değerinin ise 0.81- 0.84

arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ölçeğin kabul edilebilir iç tutarlılıkta olduğunu ortaya çıkarmaktadır.

Ulaşılan veriler sonucunda, geliştirilen “Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeğinin” gerekli düzeyde geçerlik, güvenirlik ve ayırt edicilik özelliklerini karşıladığı belirlenmiştir. Geliştirilen bu ölçek ile öğretmenlerin tükenmişlik nedenleri üzerine öz algı düzeyleri ele alınacak ve bu durum araştırmalara yeni bir boyut kazandıracaktır. Geliştirilmiş olan “Öğretmenlerde Tükenmişlik Düzeyleri Öz Algı Ölçeği” farklı branşlardaki öğretmenlerin tükenmişlik nedenlerine yönelik öz algı düzeylerini belirlemek amacıyla da kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Anderson, M. U., & Iwanicki, E. F. (1984). Teacher motivation and its relationship to burnout. *Educational Administration Quarterly*, 20(2), 109-132.
- Arslan, H., Ünal, M., Aslan, O., Gurkan, S. B., & Alparslan, Z. N. (1996). Pratisyen hekimlerde tükenme düzeyi. *Düşünen Adam*, 9(3) 48-49.
- Avcı, Ü., & Seferoğlu, S. S. (2011). Bilgi toplumunda öğretmenin tükenmişliği: teknoloji kullanımı ve tükenmişliği önlemeye yönelik alınabilecek önlemler. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 13-26.
- Aykan, E. (2007). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel güven ve tükenme davranışı arasındaki ilişkilerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. 15. *Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, s. 159-170, Sakarya.
- Başer, U. M., & Çobanoğlu, F. (2011). İlköğretim denetmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve nedenleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 125-136.
- Baysal, A. (1995). *Lise ve dengi okul öğretmenlerinde tükenmişliğe etki eden faktörler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Büyüköztürk, Ş., Kiliççakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem.
- Büyüköztürk, Ş. (2015). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. (21. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Comrey, A. L., & Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis*. (2th Edition), New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Hillsdale.
- Çam, O. (1992). Tükenmişlik envanterinin geçerlik ve güvenirliğinin araştırılması. VII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.
- Delican, B. (2016). İlk okuma yazma öğretimine yönelik öz yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 861-878.
- Devellis, R. F. (2014). *Ölçek geliştirme: Kuram ve uygulamalar*. (Çev. Ed. T. Totan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ekici, K. M. (2009). *Stres ve stres yönetimi, işletme becerileri grup çalışması*. (Ed.) Yücel, İ. Ekici, K. M. Ankara.
- Embriaco, N., Papazian, L., Kentish-Barners, N., Pochard, F., & Azoulay, E. (2007). Burnout syndrome among critical care healthcare workers. *Current Opinion in Critical Care*, 13, 482- 488.
- Erkuş, A. (2003). *Psikometri üzerine yazılar*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Eroğlu, A. (2008). Faktör analizi, Ş. Kalaycı (Ed.), *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayınları.
- Eymen, E. (2007). *SPSS15.0 veri analiz yöntemleri*, E-Dergi.[Online]: http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/courses/spring2009/bby606/SPSS_15.0_ile_Veri_Analizi.pdf adresinden 10 Eylül 2016 tarihinde indirilmiştir.
- Freudenberger, H.J. (1974). Staff burnout. *Journal of Social Issue*, 30, 159-165.
- Gündoğdu G. B. (2013). *Sınıf öğretmenlerinin iş doyumunu ve meslekî tükenmişlik düzeyleri üzerine bir çalışma: Mersin ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Haberman, M. (2005). Teacher burnout in black and white. *The New Educator*, 1, 153-175.

- Kahya, C. (2015). Örgütsel sessizlik ve tükenmişlik sendromu ilişkisi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(10), 523-546.
- Kayabaşı, Y. (2008). Bazı değişkenler açısından öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 191-212.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. UKK Routledge, USA and Canada.
- Kösterelioğlu, İ. (2013). Engelli bireylerin eğitilmesine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 211-226.
- Maslach, C. (1993). Burnout: A multidimensional perspective. W. B. Schaufeli, C. Maslach ve T. Marek. *Professional burnout: Recent developments in theory and reseach*. Taylor and Fracis: Washington, DC.
- Maslach, C. & Jackson, S. E. (1986). *Maslach burnout inventory*. Palo Alto, Ca: Consulting Psychlogists Press.
- MAaslach, C., Schaufeli, W.B., & Leiter, M.P. (2001). Job burnout. *Annu. Rev. Psychol*, 52, 397-422.
- Muldary, T. W. (1983). *Burnout And health professionals: Manifestations and management*. A Capistrano Publication, CA.
- Özdemir, A.K., Kiliç, E., Öztürk, M., Özdemir, D., & Sümer, H. (2003). Cumhuriyet Üniversitesi dış hekimliği fakültesi akademik personelinde tükenmişlik ölçeğinin üç yıllık arayla değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Dış Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 6(1), 14-18.
- Pallant, J. (2001). *SPSS survioal manual: A step-by-step guide to data analysis using SPSS for Windows*. Philadelphia, PA: Open University Press.
- Rutledge, C. F., & Francis, L. (2004). *Burnout among male anglican parochial clergy in England: Testing a modified form of the maslach burnout inventory*. Research in the Social Scientific Study of Religion.
- Sayil, I., Haran, S., Ölmez, Ş., & Devrimci Özgüven, H. (1997). Ankara Üniversitesi hastanelerinde çalışan doktor ve hemşirelerin tükenmişlik düzeyleri. *Kriz Dergisi*, 5(2), 71-77.
- Scott, E. (2006). *Stres and burnout: burnout symptoms and causes*. İnternette 20 Mayıs 2016 tarihinde <http://stress.about.com/od/b> adresinden alınmıştır.
- Solmuş, T. (2010). *İşyeri terapisi: İş yaşamında kişilik ve davranış sorunları*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. (5. ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Tavşancıl, E. (2006). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Tekin, H. (2004). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. (17. Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi.
- Telman, N., & Önen, L., (2006). İşin önemi ve iş yaşamında tükenmişlik. 4. *Gençlik ve Rehberlik Sempozyumu*, İstanbul.
- Tezbaşaran, A. A. (2008). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. (3. baskı). Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.
- Torun, A. (1995). *Tükenmişlik, aile yapısı ve sosyal destek ilişkileri üzerine bir inceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turgut, M. F., & Baykul, Y. (1992). *Ölçekleme teknikleri*. Ankara: ÖSYM Yayını.
- Tümkaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki tükenmişlik görülen psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaman, S. (2016). Ortaokul öğrencileri için fen öğrenmeye yönelik öz-yeterlik inanç ölçeği uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 123-140
- Yaman, S., & Köksal, M. S. (2014). Fen öğrenmede zihinsel risk alma ve yordayıcılarına ilişkin algı ölçeği Türkçe formunun uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 11(3), 119-142.
- Yaman, H., & Tulumcu, F.M., (2016). Yabancı dil olarak türkçe öğrenenler için dinleme becerisi öz yeterlik ölçeğinin geliştirilmesi. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11(3), 2371-2386.